

DET FINNS BÖCKER som jag önskar att jag hade skrivit själv. Karin Sennefelts *Politikens hjärta* är en sådan. Den behandlar ett centralt men föga utforskat ämne, den ställer nya frågor och gör innovativt bruk av källmaterialet, och den bidrar med skarpsinniga och överraskande tolkningar.

Frihetstiden är en av de mer särpräglade epokerna i Sveriges historia. Det politiska systemet med en tillbakaskjutet monark, en regeringsmakt under parlamentarisk kontroll och en sällsynt bred folkrepresentation var i det närmaste unikt bland Europas större stater. Författningens yttre skepnad leder lätt till felslutet att frihetstiden var en proto-demokratisk tidsålder. I själva verket var politikens form och innehåll mer lika antikens än nutidens. Enligt 1720 års regeringsform var riksdagen inte en lagstiftande församling, utan ett organ som värnade undersåtarnas rättigheter mot statliga intrång. När den tog sig rätten att också komma med egna politiska initiativ välkomnades det inte av alla. Stånden betraktades som institutionaliserade särintressen som dels skulle balansera varandra, dels utgöra en motvikt mot den verkliga statsmakten: kungen i rådet. Att ständerna formade rikspolitiken var för många lika orimligt som om vi i dag skulle låta landet styras av arbetsmarknadens parter.

Riksdagen var ett gammalt organ som fick en ny roll under frihetstiden. Sedan länge hade Sverige ett utvecklat sockensjälvstyre där bönder satt i beslutande ställning. Lokalstyret präglades av pragmatism och strävan efter samförstånd men dominerades av bygdens välbeställda bönder som samlade på förtroendeposter och byggde nätverk. Men de bönder som var kungar i sin hembygd fick ofta stå med mössan i hand när de kom till Stockholm. Riksdagen fungerade i praktiken som en sublimerad sockenstämma: politiken formades av socioekonomiska allianser och informella nätverk; partierna – hattar och mössor – var som bäst lösa intressesammanslutningar.

Stockholm hade redan under 1600-talet blivit huvudort för riksdagens sammanträden och frihetstidens regelbundna sammankomster fick staden att sjuda av liv och spänning vart tredje år eller oftare. Uppemot ett par tusen delegater från hela riket samlades och satte sin prägel på huvudstaden, som räknade 45–60 000 invånare under epoken. Sennefelts bok handlar

arbetade eller tillfälliga kontakter. Underlaget är det vanliga – protokoll, dagböcker, rannsakingar – men för att komma åt en vardaglig politisk praktik har hon läst bisatserna, det som traditionell historisk skrivning uppfattat som brus i de berättande källorna. Vi får höra de politiska diskussionerna på torgen, viskandet i gränderna och grälen på vinkällarna. Rumsligheten är central i berättelsen och huvudstadens politiska dynamik levandegörs mycket konkret.

HISTORIA

Karin Sennefelt
Politikens hjärta
 – Medborgarskap, manlighet
 och plats i frihetstidens Stockholm

STOCKHOLMIA | 333 S. | ISBN 9789170312342

INNOVATIV HISTORIA SOM GÅR BORTOM KÄLLORNA

Recensent *Jonas Nordin*

KARIN SENNEFELTS BOK om det politiska livet i Stockholm under frihetstiden kommer att få stor betydelse för forskningen om 1700-talet. Det är ett verk som pendlar mellan snille och spekulat, kanske litet för mycket av det senare, finner recensenten.

om hur dessa män fann sig till rätta, hur de möttes och var, hur de samarbetade, hur de trätte, hur de danades som individer och som medborgare. Hon intresserar sig inte för de beslut som fattades av riksdagen eller vad som sades i sessionssalar, utskottsrum och rådkammare. Hon beskriver i stället hur politiken formerades på krogar, kaffehus och offentliga platser, genom informella möten och genom upp-

metoden och tolkningarnas räckvidd. Traditionell historisk källkritik utvecklade metoder för att avgöra vad som verkligen har hänt. Modern kulturhistorisk forskning frågar oftare efter hur någonting uppfattades. Sennefelt tillämpar ett tredje tillvägagångssätt som snarare svarar på vilka samband forskaren uppfattar som väsentliga. Det sker genom tillämpad teorianvändning som gärna går långt bortom

ATT SKAPA FÖRSTÅELSE för platsen och rummet har gjorts förr, exempelvis i studier av allmogens politiska kultur. Christopher O'Regan har visualiserat det gustavianska Stockholm på liknande sätt. Sennefelt går dock mer på djupet i sin ambition att läsa in mening och innebörd i till synes ovidkommande detaljer. Två centrala begrepp är *territorialisering* och *omtolkning*. Med territorialisering avser Sennefelt olika grupper strävanden att ta en plats i besittning och göra den till en domän där man själv satte villkoren. Detta skedde bland annat genom omtolkningar: det mondäna Riddarhustorget eller höga herrars palats kunde berövas sin pompösa och officiösa framtoning genom uppsatta smådeskrifter; impopulära kungörelser eller förslag från politiska motståndare hänades genom att spikas upp på skampålen.

Analysen är genomgående elegant och uppslagsrik och det är en bok som kommer att få stor betydelse för forskningen om 1700-talet. Av det skälet finns det också anledning att diskutera en del problem som jag ser med undersökningen och de hör främst samman med

det som faktiskt står i källorna. Det är inte sällan snillrikt. Ofta tänker jag: "Självfallet, naturligtvis måste det ha varit så!" Andra gånger ställer jag mig tveksam till tolkningarna. Kruxet är att när vi lämnar källmaterialets utsagor har vi ingen möjlighet att avgöra vilken tolkning som är riktig. Så är det förvisso ofta för historikern. I vissa frågor ("Vem sköt Karl XII?") är vi utlämnade åt spekulationer och kvalificerade gissningar, men då handlar det i allmänhet om avgränsade spörsmål eller teorier som kan ställas mot varandra.

I Sennefelts skildring är däremot den kvalificerade spekulativen själva fundamentet. Ett banalt och obetydligt exempel: "Te var en dryck riksdagsbönder gärna drack på morgnarna", heter det på ett ställe (s. 155). Det är inget orimligt påstående, men i den korta satsen finns det flera led som vi varken kan verifiera eller falsifiera. Den skiljer sig kvalitativt från en utsaga av typen "te var en dryck kungen gärna drack på morgnarna", ty den kan vi kontrollera med rimlig säkerhet. Men hur många riksdagsbönder behövde dricka te för att Sennefelts påstående ska vara sant? Hur många av dem bör ha ogillat te för att det ska vara falskt?

DET HÄR ÄR ett harmlöst exempel. Problemet blir större när tankar och känslor ska ges mening med samma generaliserande metod. För Sennefelt har även de minsta handlingar en innebörd och varje detalj är betydelsebärande – allt var politik. När lägre ämbetsmän och bönder stod och hängde vid Riddarhustorget var det en förmäten handling som andades både sociala och politiska ambitioner. När adelsmannen Printzerskiöld rapporterade att han hade överfallits i en gränd var det för att markera hans politiska och sociala rätt till Stockholms gaturum. När upprorsmannen Sven Hofman torterades var det för att det pågick ett samspel mellan kropp och politik inom honom. Sennefelts benägenhet att se politik i varje handling liknar en skola i modern arkeologi som tillskriver minsta fynd en rituell innebörd.

Sennefelt uppfattar med all rätt medborgare som ett nyckelbegrepp, men jag menar att hennes utgångspunkt är fel när hon enbart definierar det som "politisk habilitet". Jag vill hävda att det i första hand förstods juridiskt. Därför var den medborgerliga diskursen fortsatt stark under gustaviansk tid fastän frihetstidens politiska subjekt åter hade reducerats till undersåtar. En kontrollmöjlighet är de utvecklade förslag till en "allmän svensk mannanrätt" som debatterades livligt i frihetstidens slutskede. Dessa skulle omfatta alla medborgare oavsett "ålder, villkor och kön", som det hette. Läser man det som en

strid om politiskt inflytande blir det obegripligt, ser man det i stället som en kamp för vidgad rättskapacitet är det däremot logiskt att debatten kunde fortgå även under det nya statsskicket. (När Gustav III gjorde sig enväldig med den så kallade frihets- och säkerhetsakten 1789 återknöt han till ett tjugo år äldre dokument, ett slags habeas corpus-akt som hade avslagits av riksdagen.)

SENNEFELT GÖR EN insiktsfull analys av det politiska skäländet. Verserna innehöll gärna beslöjade allusioner som är snåriga att utreda och därför har nog många forskare bekvämt valt att avfärda dem som ointressanta grötrim. Sennefelts förklaring av deras funktion är upplysande, men ur den härleds den abstraherande slutsatsen att

HISTORIA

dryckeslagens skålar formade en medborgerlighet som var manlig, adlig och exklusiv. Denna konklusion är inte nödvändigtvis fel som delobservation, men här finns ett representativitetsproblem. Om man studerar skålar för kungahuset blir bilden en annan. I dem stod inte de skäländes politiska habilitet i förgrunden, de var inkluderande och riktades inte uteslutande mot manliga objekt (även om själva dryckes-

kulturen var i hög grad manlig). Generaliseringar utifrån delmängder återkommer på många håll i boken. Trots att den berör politisk praktik för breda grupper är tolkningarna påfallande strömlinjeformade och konsistenta. Sennefelt har likaså en tendens att fastslå och kvantifiera på osäkert underlag. Vi får bland annat veta att paskiller sattes upp på tre platser i staden, varken mer eller mindre, och att endast en smädeskrift sändes till prästeståndet under hela frihetstiden (s. 122). Källorna medger inte denna skenbara exakthet och den tillför heller inget väsentligt till tolkningarna. (Den omtalade skriften skickades för övrigt inte ens till prästeståndet utan till högvakten på slottet.)

Politikens hjärta är ett imponerande arbete som höjer sig över mängden. Mina kritiska synpunkter kan därför te sig orättvisa, men just för att boken säkerligen kommer att utöva stor inspiration på kommande forskning menar jag att det är befogat att diskutera tillvägagångssättet. I dag premieras gärna den spänstiga tolkningen framför den försiktiga källkritiken och det är vanligt med en sorts metodisk visklek: en utsaga som ursprungligen varit omgärdad av en rad förbehåll kommer när den refereras i nästa undersökning att behandlas som ett fastslaget faktum. Den myckna luften mellan källutsaga och tolkning gör att Sennefelts analys pendlar mellan snille och spekulativitet – i mitt tycke lite väl mycket av det senare. Uppgiften hade kunnat lösas på andra sätt och här finns rum för olika historieuppfattningar. Den som framöver vill studera 1700-talets politiska kultur kommer i alla händelser inte att kunna förbigå denna bok.

► Jonas Nordin är docent i historia och författare till *Frihetstidens monarki – Konungamakt och offentlighet i 1700-talets Sverige* (2009).

